

מקול שופר ללהקות רוק

התחייה המוזיקלית בציבור הדתי היא ביטוי לאיקה שבין היהדות לשירה ולניגון. הספר, שמפגיש בין פילוסופיה, תאולוגיה ומוזיקה, מקדיש פרק מיוחד לקשר בינם לבין הצינונות

בוכבי זמר חסידיים בחלק בלתי נפרד מתרבות הפנאי החרדית. יעקב שוואקי

בציבור "לעורר את החברים, להשרות רוח של שמחה על כל פעולותיהם, להרגילם לבטא את הלך רוחם ע"י שיר, ולפתח את הרגש הדתי ע"י שירים דתיים" (עמ' 237). שורץ מתאר את המעבר שחל משירה אידיאולוגית למוזיקה קלה כולל חזנות נשים, להקות נשים, כוכבי זמר חסידיים שהפכו לחלק בלתי נפרד מתרבות הפנאי החרדית, להקת הרבנות הצבאית הראשית ועוד פעילויות המתרחשות בשלב זה.

המחבר מתייחס גם לחינוך המוזיקלי הדתי, הפורמלי והבלתי פורמלי, וכן ליחסי הגומלין שבין השירה בחוגים החילוניים לאלה הדתיים. בהקשר לכך, מן הראוי לציין שאין ספק שאחד המעיינות שמהם נובעת הסוגה הקרויה "שירי ארץ ישראל" משמש מקור חשוב ומיוחד לניגון שבני הצינונות הדתית.

המחבר לא חוסך שבטו מהגופים הממונים בממסד הצינוני-דתי על שלא הקיטו מספיק נאמץ לתיעוד, איסוף ומחקר בתחום המוזיקה הנהוגה בציבור זה, הן בתחומי בית הכנסת, הן במסגרות העממיות והן באולמות הקונצרטים. לדעתו תחום זה טעון מחקר מקיף, והוא רואה עצמו כמציב ציוני דרך כלכלי.

לפנינו ספר שהוא מקור חשוב ובסיסי למחקרים מתקדמים בנושא המוזיקה של העם היהודי הן מבחינת ההגות והן מבחינת הביצוע. ספר שמעניק לא רק רקע ומסגרת למחקרים עתידיים אלה, אלא גם קצה חוט ביבליוגרפי. אך מעבר לתרומתו האקדמית, הספר מומלץ לכל חוקריה ואוהביה של המוזיקה היהודית באשר הם. ■

הקבלה, לרבדים עליונים ועם הכוונות הנכונות מסוגלת לרבדים ייחודיים.

בשלב השלישי, שהוא בן מנגנון המוזיקה עצמה נחשבת כעבודת אלוהים. לדוגמה, הניגון בחסידות. בשלב זה המוזיקה היא ערך דתי אוטונומי. המוזיקה יוצרת סוג של חוויה רתית אסתטית ופואטית ומהווה דרך ייחודית להבעת כוונות אמוניות.

להשרות רוח שמחה

לאחר הדיון בתהליכי התפתחות הגישות הפילוסופיות כלפי המוזיקה היהודית עובר המחבר לפרק ייחודי: "צינונות, דת ומוזיקה", ובו הוא סוקר את התפתחות העשייה המוזיקלית (לרבות עשייה חינוכית) בקרב הצינונות הדתית, בעיקר במאה העשרים. לצורך כך מבחין שורץ בשלושה תחומים של עשייה מוזיקלית: מוזיקה דתית – חזנות ומסורות מוזיקליות של בית הכנסת, כולל מקהלות ושירת חזנים; מוזיקה עממית – זמר פופולרי, שירה בציבור, להקות פופ ורוק, זמר חסידי וקיסטי; ומוזיקה קונצרטנטית אמנותית, היונקת משרשים ציוניים ורתיים, שנכתבה ובוצעה בארץ ובח"ל. הפרק הוא מסמך נדיר הכתוב בתמציתיות, אך מכיל בתוכו את המרובה. הוא משקף עבודה של איסוף וליקוט של חומר אשר התפרסם, וכן לקחי ראינות וניתוח תכתובות, יומנים ומחברות שירים, וכל זאת בראייה רחבה של התמונה כולה על רקע ההגות היהודית עד המאה העשרים. השינוי הרב בתפיסת המוזיקה בולט בין השאר כאשר המחבר מצטט מתוך חוקת תנועת בני עקיבא סעיף שבו נקבע התפקיד של השירה

כינור נשמתי

המוזיקה בהגות היהודית

דב שורץ

אוניברסיטת בראילן, תשע"ג, 397 עמ'

טלילה אלירם

העשייה המוזיקלית ויוצריה – מאז יובל "אבי כל תופס כינור ועוגב", הדרך דוד המלך והלוויים ועד להקות רוק המלחינות מוזיקה חדישה לטקסטים מהמקורות מחד גיסא ויצירות קונצרטנטיות המשקפות רעיונות ציוניים מאידך גיסא – עומדים במרכז ספרו החדש של פרופ' דב שורץ. זהו אחד הספרים החשובים שראו אור במהלך השנים האחרונות בנושא המוזיקה בהגות ובעשייה הדתית.

הספר ברובו עוסק בגישתם של חכמי ישראל במוצאת הדורות, מאז ימי הביניים ועד ימינו אלה (ר' יהודה הלוי, הרמב"ם, הרא"ה, חכמי הקבלה, אנשי החסידות ועוד), לנושא של מקום המוזיקה ביחסים שבין אדם למקום ובין אדם לחברו. עוד בפתח הדיון מקפיד המחבר להגדיר את המונחים שבמחלוקת, כשהוא תומך את דבריו במגוון רחב של אסמכתאות ומקורות, כולל כאלה שאינם עוסקים ישירות בהגות היהודית (כגון: אריסון, זיגמונד פרויד, מרטין היידגר, אומברטו אקו, א"ד גורדון ועוד).

שורץ מבחין בשלושה שלבים בהתפתחות הגישה של הוגים יהודים כלפי נושא המוזיקה, שלבים שלעיתים משתלבים יחד. בשלב הראשון נתפסה המוזיקה ככלי שרת בהליכי התרועה הדתית, כעזרת לטקס הדתי וכמי שמשמשת מרכיב חיוני בחיים השוטפים. לדוגמה, כאשר התגבשו שבטי ישראל לעם אחד, לאחד יציאת מצרים ונס קריעת ים סוף, פרץ העם בהנהגתו של משה בשירה. קהל של שירים ריבוא שר את שירת הים כביטוי של שמחה ודבקות במי שהוציאם ממצרים. ולעומת זאת, בזמנים של גלות ומכאוב תלה העם את כינורותיו על ערבי נחל והשירה פסקה.

בשלב השני שמוזה המחבר, המוזיקה מסמלת ערכים אמוניים ומשמשת מטפורה של כוונות ביחסים שבין אדם למקום. חלק מההוגים קבעו שהקב"ה מתבטא באופן סמלי גם דרך המוזיקה. השופר, למשל, נתפס כמתווך בין הקול האלוהי לקול הארצי. המוזיקה של השופר קשורה, לפי

ד"ר טלילה אלירם, מנהלת המרכז לחקר השיר הישראלי במחלקה למוזיקה, אוניברסיטת בראילן